

Noter

Bajeren kommer – Allan Leth Frandsen

Alle citater i bogen er tillempet nutidig retstavning og grammatik.

s. 2

Horsens Avis 13. maj 1845

s. 3

Aarhus Stiftstidende 2. maj 1845

Glamann 1990 s. 58f

Glamann 1962 s. 191

s. 4

Ø Udbuddet af bajersk øl kan findes i de lokale aviser, eksemplerne her stammer fra Fyens Stiftstidende 28. april og 17. juni 1847 samt Thisted Amtsavis 21. juni 1845.

M Carpenter s. 62ff

Danske unges aktuelle alkoholforbrug er beskrevet flere steder, bl.a. her:

https://www.sdu.dk/da/sif/ugens_tal/21_2020

N Andersen, Kasper H. 149ff

s. 5

Ø <https://www.musikfestival.dk/information/baelleborde/>

<https://bryggeriforeningen.dk/rekord-over-400-danske-julebryg-i-aar/>

Andersen, Kasper H. s. 158f

M Vikingøllene findes bl.a. hos Ribe Bryghus, Klosterbryggeriet, Skagen Bryghus og Hvide Sande Bryghus.

N Ændringerne i alkoholmønstret findes bl.a.

https://www.etf.dk/uploads/uploads/public/tx_subjectdb/lkh_sundhedsfremme_0104.pdf

Notat om alkoholforbrug og drikkemønstre i Danmark s. 1

<https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=38638>

s. 6

<https://sst.dk/da/fagperson/forebyggelse-og-tvaergaende-indsatser/rusmidler-og-rygning/alkohol/fakta-om-alkohol/unges-alkoholforbrug>

<https://www.cancer.dk/nyheder/nye-tal-unge-har-skruet-op-for-alkoholforbruget/>

<https://dsn.dk/ordbog/noid/bingedrinking/> Hentet 10. december 2023

Notat om alkoholforbrug og drikkemønstre i Danmark s. 4

s. 7

<https://alkohologsamfund.dk/viden-om-alkohol/danske-unge-drikker-fortsat-mest-i-europa>

s. 10

Ø Wittendorf s. 321

<http://www.historie-online.dk/boger/frederik-2-danmarks-renaessancekonger> (Jakob Ørnberg:

Anmeldelse af Poul Grønder-Hansen: Frederik 2. – Danmarks renæssancekonger udateret)

Hamsfort-citaterne stammer fra Pajung s. 201

Kjær s. 132 og 142

s. 11

Ø <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/fortegnelse-over-forbrug-af-foede-og-drikkevarer-ved-et-fornemt-bryllup-ca-1550/>

M Kjær s. 129 og Pajung s. 199f

N Ølnavnene stammer fra Hermansen s. 111f

s. 12

Ø Citeret efter Hermansen s. 91, Worsøe 1970 s. 5 og Kjersgaard s. 99 nævner ændringerne i betegnelserne Øl og mad/mad og drikke.

M Friis 1981 s. 56 og 46f, Kjersgaard s. 99, Pajung s. 192, Glamann 1962 s. 10, Tvede-Jensen s. 182

N Bro-Jørgensen 1998 s. 329

S. 13

Ø Friis 1981 s. 35 og 58

N Strømstad s. 100, Haugner 1944 s. 394, Nielsen 1932 s. 63

s. 14

Ø Friis 1981 s. 56f

M Glamann 1962 s. 10f og Aarhus Stifts-Tidende 10. august 1847, der beskriver, at det er et godt frugtår, så der drikkes ikke så meget øl. Hyldtoft s. 250 beskriver hvordan pære- og æblesaft hvert efterår erstattede øl i Sydøstdanmark. Dalgas s. 331 oplyser, at der drikkes æblemost på Tåsinge. Beskrivelserne er ganske vist fra 1800-tallet, men er utvivlsomt også gyldige for århundrederne forud.

M Ebbesen s. 360, Friis 1981 s. 58, Troels-Lund bd. 3 s. 110

N Graves s. 68, Glamann 1962 s. 52, Jacobsen 1935 s. 57

s. 15

Ø Glamann 1962 s. 52-59 omtaler de mange ølnavne, Jacobsen 1935 s. 58, Friis 1981 s. 56

N Jacobsen 1935 s. 56-57 omtaler mange gode råd til at forhindre surhed og afhjælpe surhed, hvilket taler for, at meget øl blev surt kort efter brygningen.

Henningsen 1969 s. 166, Højrup s. 53 og Hermansen s. 54 omtaler forskellige former for overtro ved brygning.

s. 17

Ø Jacobsen 1935 s. 56 og Højrup s. 60

Humlens brug, import, dyrkning mm omtales hos: Kjersgaard s. 85-87, Glamann 1962 s. 29-30, Hyldtoft s. 251, Bundgaard s. 31, Johansen 1992 s. 362 og 369, Becker-Christensen s. 185, Dalgas s. 246,

https://denfynskelandsby.dk/dk/wp-content/uploads/sites/3/2019/07/Humlehaven_pdf.pdf

s. 18

N Glamann 1962 s. 52

s. 19

Ø Glamann 1962 s. 52f

M Meyer 1916 s. 3, Nørregaard 1977 s. 153, Matthiessen s. 62

N Gregersen s. 221f, Kjersgaard s. 89, Glamann 1962 s. 68f - alle faggrupper havde ret til at brygge.

s 20

Ø Mikkelsen s. 66, Glamann 1962 s. 74 og 101, Hermansen s. 36, Iacobsen 1935 s. 52, Haugner 1944 s. 93, Bro-Jørgensen 1998 s. 331. Desuden viser en gennemgang af Johan Jørgensen, 1956, at kun seks af 207 mindre boliger i Næstved 1682 havde eget bryggers, mens det samme gjaldt for 62 af byens 160 gårde og Henningsen 1944 s. 63

M Prisen på tysk øl mm omtales af Kjersgaard s. 85 og 97, Glamann 1962 s. 76-78 og 87 og Troels-Lund bd. 3 s. 113

N Haugner 1944 s. 285, Bro-Jørgensen 1959 s. 111, Johansen 1992 s. 364, Glamann 1962 s. 87.

s. 21

Ø Hermansen s. 106

N Hermansen s. 100 og Kjersgaard s. 204-206

s. 22

Ø Kjersgaard s. 205-206, Pajung s. 195 og Klitgaard 34-41

M Scocozza s. 103

N Glamann 1962 s. 76ff , Scocozza s. 349 og Feldbæk s. 148

s. 23

Ø Haugner 1944 s. 69. Oplysningern eom de navnkundige øl: Pontoppidan s. 391, Ursin s. 95, Hermansen s. 115 og Adriansen s. 40

N Glamann 1962 s. 10, Scocozza s. 101-103, Troels-Lund bd. 3 s. 113, Nørregaard 1977 s. 380 Steensberg s. 28-34 og Pajung s. 203.

s. 24

Ø Pajung s. 202 og Kjersgaard s. 94ff.

M <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/margrethe-1s-forordning-1396/>

Hentet 3. december 2021, Scozozza s. 102, Nødskov s. 41 og Degn 1981 s. 144.

N Andersen, Kasper H. s. 157f, Scocozza s. 110f., Brunstad s. 256 omtaler en aktuell debat i Norge om reformationens mulige indvirkning på alkoholforbruget. Pajung s. 198 nævner, at bønderne mødtes inden gudstjenesten for at drikke.

s. 25

Kjær s. 134, <https://denstoredanske.lex.dk/jul> Hentet 3. december 2021 og Norsk Folkemuseum, Oslo: Udstillingen ”En julefortælling – 1000 år med jul”, december 2016.

s. 26

Troels-Lund bd. 4 s. 21f, <https://blog.dengamleby.dk/julehistorier/2013/12/26/unge-pige-lad-os-lege-skjul/> Hentet 10. november 2023, Troels-Lund bd. 4 s. 64f og Troels Lund bd. 4. s. 83.

s. 27

Ø Andersen, Per s. 215-216

M Pajung s. 197f, Scheel s. 6-24 fortæller om den øgede mængde af brænderier i 16- og 1700-tallet, Rumar s. 21 og Glamann 1962 s. 11.

N Tofting s. 134 og Hoff 2015 s. 118f.

s. 28

Johansen s. 156, Thomsen s. 41 nævner, at hver voksen dansker drak 30-40 liter brændevin årligt i slutningen af 1800-tallet, Scheel s. 25 og 54f og Rumar s. 74

s. 30

Ø Meyer 1916 s. 28

M Glamann 1962 s. 12 og Pontoppidan s. 45

N Molbech s. 5

s. 31

Ø Hyldtoft 2012 s. 254, Hoff 2015 s. 111ff og Glamann 1962 s. 12

N Olufsen s. 3f og Hyldtoft 2012 s. 149

s. 32

Ø Olufsen s. 4, Callisen s. 433 og Glamann 1962 s. 182

N Aagaard s. 8-12

s. 33

Ø Aagaard s. 10f, Aagaard s. 70 - en tradition, der i øvrigt blev genoptaget af brygmesteren på Thisted Bryghus i 1984 med øllen Porse Guld og Hyldtoft 2012 s. 251-254.

N Baden s. 42. Flere omtaler ølbrygningen i købstæderne: Fx Hermansen s. 38ff, Nielsen u.å./1969 s. 116, Nielsen 1932 s. 67f, Haugner 1944 s. 355f, Hellum s. 98, Worsøe 1975 s. 62, Johansen s. 155, Ursin s. 94, Gormsen s. 273 og Glamann 1962 s. 69.

s. 34

Ø Boje 1977 s. 146 f, Schousboe f.eks. s. 173 og De Aalborgske alene privilegerede Jydske Efterretninger 4. juli 1788.

N Molbech s. 106f

s. 35

Ø Skanderborg Amtsavis 6. juli 1830, Ribe Stifts Adresse-Avis 26. juni 1835 og Skanderborg Amtsavis 18. juli 1834 og Fyns Stifts Tidende 29. juli 1814.

M Nielsen 2007 s. 84, Wrisberg s. 118 og Fyns Stifts Tidende 29. juli 1814

N Fyns Stifts Tidende 5. april 1824 og Tullberg 2002 s. 8

s. 36

Molbech s. 489f og Olufsen s. 16f

s. 37

Ø Molbech s. 52. Citatet om det skidenbrune vand stammer fra Glamann 1962 s. 20, der citerer en rapport fra 1807 fra den tekniske kommission, der skulle forbedre brygforholdene i København. Aviserne i hele landet indeholder mange annoncer om de engelske øl, fx. De Aalborgske allene privilegerede Jydske efterretninger 13. december 1782, Aarhus Stiftstidende 19. marts 1794,

Helsingørs Kongelig privilegerede inden- og udenlandske Efterretninger 12. august 1800, Lollands Falsters Stifts Kongelig privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger 23. april 1811, Riber Stifts Adresse-Avis 2. december 1814, Fyens Stiftstidende 20. maj 1816 og Den Vest-Siællandske Avis eller Slagelse Ugeblad 22. januar 1818.

N Worsøe 1972 s. 185, Fyens Stifts Tidende 28. januar 1820, Helsingørs Kongelig privilegerede inden- og udenlandske Efterretninger 12. august 1800 og Fyns Stiftstidende 28. juni 1819.

s. 38

Ø Aarhus Stift Tidende 31. januar 1817, Worsøe 1975 s. 62 og Aarhus Stifts Tidende 5. juni 1834.

N H.C. Ørsted: Om stærke drikke, 1843 - her citeret efter Hermansen s. 33 og Bjørn s. 73.

s. 40

Ø Fx Aalborg Stiftstidende 14. april 1834 og Lollands Falsters Stifts Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger 24. januar 1834.

M Worsøe 1975 s. 67f, Aarhus Stiftstidende 29. juli 1837 og Berlingske Tidende 19. februar 1838.

s. 41

Glamann 1990 s. 51 og 56, Jacobsen s. 137 og Glamann 1962 s. 192.

s. 42

Ø Glamann 1990 s. 54 og 58, Carpenter s. 41.

M Oomtaler af Jacobsens projekter findes fx i Lolland-Falsters Stiftstidende 2. oktober 1845, Aarhus Stiftstidende 18. september 1845, Aalborg Stiftstidende 7. juni 1845, Thisted Amtsavis 21. juni 1845, Fyens Stiftstidende 23. marts 1846. Berlingske Tidende 1. november 1844 bringer en annonce for et firma, der importerer tre slags bajersk øl og henviser til sine forhandlere i otte provinsbyer.

M Glamann 1990 s. 60 og 64 og Berlingske Tidende 13. december 1847.

N Fraenkel s. 134 angiver urtstyrken på Jacobsens bajerske øl i 1850/51 til 15,5 Balling, hvilket omregnet til alkoholprocent giver godt 6%. Slagelse-Posten 22. december 1881 refererer et bilag om alkoholstyrker i øl til Rigsdagens forslag til ølskat, hvor alkoholprocenterne på dobbelt- og

husholdningsøl er som de angivne. Og selv om alkoholprocenterne varierer over årene, giver disse alkoholprocenter et godt billede af situationen 30 år tidligere.

s. 43

Ø Glamann 1962 s. 191 og Københavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs

Efterretninger 3. december 1853, Aarhus Stiftstidende 25. august 1854 og 3. juli 1857.

M Hoff 2018 s. 206f, Ribe Stifts-Tidende 27. august 1847, Aarhus Stiftstidende 18. august 1854 og Horsens Avis 24. august 1854.

s. 44

Aarhus Stiftstidende 23. november 1859, Flyveposten 10. november 1853, Anonym forfatter s. 22 og Lolland-Falsters Stifts-Tidende 16. juli 1855.

s.45

Ø Glamann 1990 s. 76, Horsens Avis 24. august 1854, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Bajert,b>
Hentet 20.02.2022 og Hvidt s. 29.

M Jensen 1896 s. 233. Selv om undersøgelsen af bajerforbruget er fra 1894, er hovedkonklusionerne uden tvivl også gyldige nogle årtier tidligere og Thomsen s. 24f.

N Fraenkel s. 312 samt adskillige annoncer i købstadsaviserne fortæller om hovedstadsbryggerienes salg i provinsen, <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/danmarks-befolkningsudvikling/> (hentet 15.2.2022)

Byerne med eget bajerskøl bryggeri var: Helsingør (1856), Næstved (1950), Odense (1853), Svendborg (1848), Bogense (1852), Fredericia (1850), Vejle (1856), Århus (1856), Randers (1851), Viborg (1851), Skive (1856) og Aalborg (1850).

s. 46

Ø Thomsen 1973 s. 25, Folkets Avis 21. juli 1866, Tullberg 1995, Glamann 1962 s. 212 og Tullberg 2002 s. 13.

M Udviklingen i bajerskøl bryggerier er opgjort på baggrund af Tullberg 1995.

N Fraenkel s. 279f.

s. 47

Ø Friis 2009 s. 103f

M Becker 2008 s. 98 og Henningsen 1981 s. 238f,

¹ <http://ddb.byhistorie.dk/koebstaeder/befolkning.aspx?koebstadID=32> (hentet 15.2.2022)

N Henningsen 1981 s. 238f og Becker 2008 s. 100

s. 50

Om ølgilderne på Avernakø: Frydendahl s. 136f.

N Jacobsen s. 137

s. 51

Sørensen 2003 s. 3.

De forskellige øl findes især i avisannoncer – fx Sorø Amts-Tidende eller Slagelse Avis 13. februar 1877, Lolland-Falsters Stifts-Tidende 23. august 1877, Aarhus Stifts-Tidende 2. august 1854 (Svanholms Bryggeri) og Horsens Avis 6. maj 1862 (Horsens Bajersk- og Hvidtøls Bryggeri) og Skive Avis 29. november 1885, Folketidenden Ringsted - 11. april 1885 og Fyns Stiftstidende 2. november 1885.

s. 52

Ø Ussing s. 73.

M Citagerne stammer fra: Kristiansen s. 338 og Worm s. 95.

N Marts- og citronøl findes i annoncer: fx Svendborg_Amtstidende 17. august 1865,

Østsjællandsk_Avis 2. december 1858, Kjøbenhavns_Adressecomptoirs_Efterretninger 12. oktober 1860, Roskilde Avis og Avertissementstidende 8. august 1846, Aalborg Stiftstidende 30 april 1853, Fyns Stiftstidende 6. april 1861, Horsens Avis 6. november 1867.

s. 53

Ø Houken s. 26

s. 54

Ø Berlingske Tidende 25. marts 1874, Dagbladet (København) 11. marts 1880.

Alliance-pilsneren omtales fx: Fx Kallundborg Avis 23. marts 1880, Aalborg Stiftstidende 6. april 1880, Svendborg Avis 12. april 1880 og Thisted Amtsavis 24. april 1880.

Tuborgs massive reklamekampagne landetg over ses bl.a. her: Silkeborg Avis 24. Maj 1880, Randers Amtsavis 13. maj 1880, Svendborg Avis 8. og 11. maj 1880, Skive Avis 10. maj 1880, Ribe Stiftstidende 11. maj 1880 og Stubbekøbing Avis 20., 25. og 27. maj.
N Thisted Amtsavis 24. april 1880.

s. 55

Ø Meyer 1916 s. 48, Hvidt s. 242f og Slagelse-Posten 12. november 1878.
N Hermansen s. 81, Schlüter s. 117f.

s. 56

Hansen s. 11, Glamann 2002 s. 212, Alstrup s. 14f og Nørregaard 1924 s. 27.

s. 57

Ø Fraenkel s. 316f, Aarhus Stiftstidende 5. juni 1872, Aarhus Stiftstidende 25. november 1873 og Assens m.fl. s. 11.
M Thomsen s. 11f, Nørregaard 1943 s. 237, Boje 1989 s. 57 og Hermansen s. 29.
N Betænkning vedrørende konkurrenceforholdene for øl og mineralvand, 1960 s. 53

s. 58

Ø Friis 2009 s. 53, Jacobsen 1934 s. 65 og Betænkning vedrørende konkurrenceforholdene for øl og mineralvand, 1960 s. 97f
Korkskærerfaget er beskrevet i Nørregaard 1924 – se især s. 5ff, 24, 32ff.
Etiketterne er omtalt: Fx Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger 13. februar 1819, hvor Kongens Bryghus reklamerer for, at alle der ønsker det, kan få en trykt seddel ”som viser hvad sort øl, der er købt.”, Worsøe 1975 s. 69.
Om Esbjerg Litografiske Etablissement & Stentrykkeri se Pedersen s. 11ff

s. 59

Tullberg 1992 s. 14

s. 60

Ø Tullberg 1992 s. 18, Frandsen 2018 s. 82 og Tullberg 1994 s. 15.

N Kroman s. 70

s. 61

Ø Folketingsmedlem Kr. Hansen, citeret fra Herning Folkeblad 1. februar 1882 og Friisberg s. 288f.

M Fode s. 316, Worsøe 1991 s. 9 og Worsøe 1970 s. 264

N Kromann s. 72.

s. 62

Ø Randers Arbejderblad 13. juli 1890 og <https://denstoredanske.lex.dk/afholdsbev%C3%A6gelsen>
(hentet 1. juli 2023)

M Thomsen s. 41 og Statistiske Meddelelser 1882 s. 251

Måske blev der drukket lige så meget brændevin hundrede år tidligere. Tidens mange stærke advarsler mod brændevinen og opfordringerne til at drikke øl i stedet kunne tyde på det, men der eksisterer ingen opgørelser.

N Røgind s. 10, Quistorff s. 75, Statistiske Meddelelser 1882 s. 217 og Tullberg 2002 s. 20.

s. 63

Ø Morsø Folkeblad 15. april 1919.

M https://horsensleksikon.dk/oscar_moller_f-1849/, Tullberg 2002 s. 9.

N Nørgaard s. 20, Dansk Brygger-Stat bd. 2, 1935 s. 388, Socialdemokraten 11. oktober 1895.

s. 64

Ø Nørgaard s. 21, Tullberg 2002 s. 20.

M Aalborg Stiftstidende 2. januar 1893 og

https://denstoredanske.lex.dk/Danmarks_Afholdsforening Hentet 8. juli 2023.

N Fredericia Dagblad 3. oktober 1895, Herning Folkeblad 26. juni 1897, Meyer 1916 s. 170 og Tullberg 1992 s. 20.

s. 65

Meyer 1916 s. 72ff

s. 66

Ø Thomsen s. 11 og http://xn--letiket-pla.dk/hvidt_ol_juleol.htm

M Boje 1989 s. 43 og Thomsen s. 39.

N Glamann 1962 s. 80 og Wrisberg s. 91.

s. 67

Ø Bl.a. Horsens Social-Demokrat 11. august 1904, Meyer 1916 s. 178, Wrisberg s. 93 og Sorø Amts-Tidende eller Slagelse Avis 23. maj 1894.

M Horsens Folkeblad 2. oktober 1895, Worsøe 1987 s. 31, Wrisberg s. 93 og

<https://www.bryggerietrefsvindinge.dk/17-hvidt%C3%B8l.html> Hentet 5. juli 2023

N Larsen-Ledet s. 209

s. 68

Ø Aalborg Amtstidende 1. og 9. januar 1907

M Larsen-Ledet s. 205

N Røgind s. 87f, Boje 1989 s. 94f og Frandsen 2018 s. 79.

s. 69

Sørensen 1998 s. 86ff og Thomsen s. 43.

s. 70

Ø Worsøe 1981 s. 268 og Thomsen s. 55.

M Thisted Amtsavis 30. juni 1900 og Aftenbladet (København) 27. september 1891.

N Frandsen 2 2019 s. 52.

s. 71

Ø Frandsen 2 2019 s. 53

Afsnittet om salvatordagene bygger hovedsagelig på Frandsen 2020, bortset fra Andersen Nexø-citater, der stammer fra Horsens Social-Demokrat 24. april 1918.

s. 72

Ø Nationaltidende 4. april 1922 og Vestjyllands Social-Demokrat 27. februar 1913.

N Bryggeritidende nr. 5, maj 1916 s. 25f og Boje 1989 s. 161f.

s. 73

Ø Fyns Venstreblad 5. april 1918, Røgind s. 144, Thomsen s. 82, Statistisk Årbog 1922 s. 70.

M Betænkning vedrørende konkurrenceforholdene for øl og mineralvand s. 145, Thomsen s. 81.

Det stærke øls tilbagekomst kan blandt ses i Aalborg Stiftstidende 1. august 1923, der fortæller om en Lagerøl-premiere-fest, Lolland-Falsters Stifts-Tidende 31. juli 1923 og Social-Demokraten 1. august 1923.

N Aarhus Stiftstidende 2. august 1923, Thomsen s. 95 og Thorsen s. 210

s. 74

Ø Thomsen s. 100f, Vestslesvigs Tidende (Tønder) 31. juli 1923, Lolland-Falsters Stiftstidende 31. juli 1923 og Fyens Stiftstidende 6. august 1923.

M Thomsen s. 82 og Vejle Amts Folkeblad 28. juni 1924.

s. 75

Ø Vejle Amts Folkeblad 17. juli 1924, Nordjyllands Social-Demokrat 14. december 1923 og

<https://thisted-bryghus.dk/produkter/flaskeoel/limfjordsporter-50-cl/> hentet 6. marts 2022

M Røgind s. 14 og Frandsen 2 2019 s. 54.

s. 76

Ø B.T. 10. juni 1920, Schlüter s. 79 og Frandsen 2 2019 s. 54.

s. 77

Ø Bl.a. Aalborg Amtstidende 26. januar 1921, Vejle Amts Folkeblad 28. januar 1921 og Jyllands-Posten 25. januar 1921

M Aalborg Amtstidende 26. januar 1921 og Nørregaard 1924 s. 119

N Frandsen 2 2019 s. 54 og Schlüter s. 74.

s. 78

M Thomsen s. 147.

N Bryggeritidende nov. 1928 og Frandsen 1 2019 s. 54.

s. 79

Bidrag til Belysning af Alkoholproblemet i Danmark s. 29 og Aarhus Stiftstidende 20. juni 1930.

s. 80

Ø Boje 1989 s. 100f, Tullberg 1994 s. 14 og Social-Demokraten 4. marts 1933.

N Demokraten 14. august 1932 og Berlingske Tidende 31. marts 1879.

s. 81

Ø Demokraten 14. august 1932, Tullberg 1994 s. 14, Thomsen s. 102 og Boje 1989 s. 116.

N Boje 1989 s. 194-198 og Dansk Bryggeritidende 1902 s. 25.

s. 82

Thomsen s. 125 og Wrisberg s. 107.

s. 83

Ø Bryggeritidende 1942 s. 54.

Sakkarrin-sagen: Folketidenden Ringsted 10. juni 1891, Aalborg Amtstidende 22. februar 1894, Bryggeritidende 1904 s. 4 og Røgind s. 43.

M Boje 1989 s. 198f, Fladmose s. 83, Thomsen s. 121 og Brygmesteren 1944 s. 36.

s. 84

Ø Frandsen 2016 s. 53, Thomsen s. 149, Boje 1989 s. 203.

M Statistisk Tiårsoversigt 1965, 1975 og 1977, Dahlberg s. 107, Thomsen s. 159, Boje 1989 s. 247 og Glamann 1997 s. 50.

N Thomsen s. 193 og Dahlberg 122f.

s. 85

Nielsen 2008 s. 2, Østerlund s. 8, Boje 1989 s. 246 og Glamann 1997 s. 90.

s. 86

Ø Dahlberg s. 137f og Glamann 1997 s. 90.

M Dahlberg s. 133 og 136 og Glamann 1997 s. 164f.

N Tullberg 1995 oplyser om følgende lukkede bryggerier i perioden: Bies Bryggeri lukket 1980, Urban lukket 1986, Odin lukket 1988, Vendia lukket 1989, Svendborg Bryghus lukket 1989, Neptun lukket 1990, Carlsminde lukket 1993, Lolland-Falsters Bryghus lukket 1993 og Marrebæk Bryggeri lukket 1993.

s. 87

Ø Statistisk Årbog 1900 tabel 36 s. 64, Dahlberg s. 155-157, Ølentusiasten 1 1998 s. 5.

N Mad & Gæster citatet stammer fra Kyed, Dahlberg s. 157.

s. 90

Ølentusiasten nr. 1, 1998 s. 2.

s. 91

Ø https://www.epaper.dk/danskeoelentusiaster/brochure/2306_jubil%C3%A6msbrochure/ Hentet 7.10.2023 og Ølentusiasten nr. 1, 1998 s. 3.

N Bundgaard 2018 og <https://www.ebcu.org/member-groups/> Hentet 7.10.2023.

s. 92

M [https://denstoredanske.lex.dk/Bryggeriet Apollo](https://denstoredanske.lex.dk/Bryggeriet_Apollo) Hentet 8. november 2023, Ølentusiasten nr. 5, 1999 s. 9 og Ølentusiasten nr. 1, 1998 s. 5.

N Friis 2010 s. 46 og Konkurrenceredegørelse 2004 s. 173-174.

s. 93

Ø Ølentusiasten nr. 6, 2000 s. 2, Ølentusiasten nr. 10 2002 s. 3, nr. 14 2002 s. 8, nr. 16 2002 s. 6.

M Ølentusiasten nr. 16 2002 s. 7 og Ølentusiasten nr. 27 2005 s. 20f.

N Ølentusiasten nr. 2 1999, s. 4. Overblikket over mikrobryggernes faglige forudsætninger er baseret på en gennemgang af Ølentusiasten 1998ff.

s. 94

Ølentusiasten nr. 39 2007 s. 44f og s. 55ff, <https://beerticker.dk/rekorder-over-10-000-nye-danske-oel-paa-10-aar-hele-1-825-nye-oel-i-2018-52934> Hentet 8.10.2023 og

<https://bryggeriforeningen.dk/tal/oel/antaldanskebryggerier/> Hentet 8.10.2023.

s. 95

Ø Ølentusiasten nr. 48 s. 10f.

M <https://beerticker.dk/rekorder-over-10-000-nye-danske-oel-paa-10-aar-hele-1-825-nye-oel-i-2018-52934> Hentet 8.10.2023 og <https://bryggeriforeningen.dk/tal/oel/antaldanskebryggerier/> Hentet 8.10.2023, <https://www.berlingske.dk/rokokoposten/rokokoposten-forskere-opdager-fynsk-landsby-uden-mikrobryggeri> Hentet 8.10.2023.

M https://www.food-supply.dk/article/view/486001/de_store_tænker_smat Hentet 8.10.2023, <https://durst.nu/2015/12/24/de-store-bryggeriers-nytarfortsaet-opkob-af-handvaerksbryggerier/> Hentet 18. oktober 2023.

N <https://fodevarewatch.dk/Drikkevarer/article12892935.ece> Hentet 8.10.2023, <https://www.grimbergen.com/da-dk/better-answers/hvem-ejer-grimbergen/> Hentet 8.10.2023 og <https://www.tv2fyn.dk/odense/nyt-mikrobryggeri-klar-hos-albani-masser-af-specialol-pa-vej> Hentet 8.10.2023

s. 96

Ø <https://bryggeriforeningen.dk/tal/oel/salget-fordelt-paa-oeltyper-2/> Hentet 9.10.2023, <https://www.teknologisk.dk/projekter/projekt-ny-nordisk-oel/37399> (Bl.a. pjece om Ny Nordisk Øl) og <https://bryggeriforeningen.dk/masser-af-humlefyldte-oel-at-vaelge-imellem/> Hentet 12. oktober 2023.

M <https://bryggeriforeningen.dk/alkoholfri-oel-fortsætter-sin-succes/> Hentet 8. november 2023.

N <https://bryggeriforeningen.dk/faerre-nye-danske-oel-paa-grund-af-corona/> Hentet 9.10.2023 og <https://durst.nu/2020/01/15/tendenser-for-dansk-ol-i-2020/> Hentet 8.10.2023.

s. 97

M Interview 16. oktober 2023 med indehaveren af Lund Teknik, Torben Lund, der siden 2001 har solgt brygudstyr til hjemmebryggere samt med administratoren af Facebookgruppen 'haandbrygger', Peter Fly og <http://oelsted-bryglaug.dk/> Hentet 16. oktober 2023.

N En søgning på bibliotek.dk viser, at er udsendt 463 bøger med ordet øl i titel eller emne før 1998 og 582 efter. Det er naturligvis ikke en eksakt opgørelse, men en ret klar indikator på omfanget af nyere ølrelateret litteratur, <https://oerbaek-bryggeri.nu/produkter/kongens-fadebur-julebryg/> Hentet 6. november 2023 og Ravn s. 26.

s. 98

<https://carlsbergdanmark.dk/newsroom/carlsberg-lancerer-1883-ol-brygget-pa-den-originale-gaer-fra-1883/> Hentet 19. oktober 2023, <https://royalunibrew.dk/brand/godt-bryg/> Hentet 19. oktober 2023 og <https://bryggeriforeningen.dk/tal/oel/salget-fordelt-paa-oeltyper/> Hentet 10. juli 2023.